

עיונים לשבת פרשת בראשית עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

שורש החטא

הרב שאולי גרינפלד

"הוא מרגיש רק את הטוב והנעים לשעתו, ונוטה למכור עבור נזיד עדשים כל בכורה".

כאמור, החטא הבא שאנו פוגשים, הוא חטאו של קין. את הרקע לחטאו של קין, איננו מוצאים ברמב"ם, אך אנו כן מוצאים את ההסבר מדוע ה' מקבל את קרבנו של הבל. וכך מתואר בפסוקים⁷:

"ויהי מקץ ימים, ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו".

וכתב הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח⁸:

"שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה 'והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו', והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו".

הקרבן של הבל, היה מהמשובח שבצאן, ומכאן שקרבנו של קין, לא היה מהמשובח שבפרי האדמה. דבר זה נחשב לו לחטא, וקרבנו לא התקבל. הבנה זו, מעוררת תמיהה: מהפסוקים נראה שקין היה היוזם של הבאת הקרבן, והבל בסך הכל חיכה אותו. ואם כן היינו מצפים דווקא מקין להביא קרבן מושקע, יותר ממי שרק נגרר אחריו?

מין הרב זצ"ל בספר אורות⁹ עומד על קו החשיבה

7 ד, ג-ז. א.

8 ז, י"א.

9 ישראל ותחייתו ט"ו. עמ' ל"ב במהדורה הישנה.

פרשתנו עוסקת בתיאור הבריאה, וממשיכה בתיאור הנפילה האנושית, החל מחטא עץ הדעת, קין והבל, דרך דור אנוש, ומסיימת בנקודת התקווה לשינוי - נח. כאשר אנחנו לומדים את החומש עם פירוש רש"י, אנו יודעים שעוד בטרם נברא האדם, כבר קדמו לו חטא האדמה¹ וקטרוג הלבנה².

התורה מתארת את הרקע לחטא בעץ הדעת:

"ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים"³.

מקור החטא, הוא ההליכה אחרי התאוות והתענוגות. וכך מתאר זאת הרמב"ם במורה נבוכים⁴:

"וכאשר חטא, ונטה אחרי תאוותיו הדמיוניות ותענוגות חושיו הגופניים".

מין הראי"ה קוק זצ"ל⁵, ראה את חטאו האדם, בהיגררות אחרי דעה העומדת מבחוץ לאמת הפנימית שלו:

"חטא האדם הראשון, שנתנכר לעצמיותו, שפנה לדעתו של נחש, ואבד את עצמו".

במבט מעמיק, נראה שאין כאן שני הסברים לחטא, אלא סיבה ותוצאה: האדם נוטה לתאוות, ולכן מפנה עורף למה שבתוך-תוכו הוא יודע שהוא האמת, ומחפש מחוצה לו הצדקה להחלטתו הנמהרה. ובלשונו של הגר"ש ישראל⁶:

1 ררש"י א, י"א

2 שם פס' ט"ז.

3 ג, ו.

4 א, ב.

5 אורות הקודש חלק ג, עמ' ק"מ. בפרק שנקרא

'בקשת האני העצמי'.

הרמב"ם¹²:

בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול, ונבערה עצת חכמי אותו הדור, ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם: אמרו: הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם, ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שְׁמָשִׁים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם, התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה, וזה היה עיקר עבודת כוכבים, וכך היו אומרים עובדיהם היו יודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה".

השלב הראשון של החטא, היתה המחשבה שאין סתירה בין האמונה בבורא, לסגידה לכוכבים. להיפך: זהו רצון הבורא, שנכבד את מכובדיו. השלב הבא של החטא, היה חמור במיוחד¹³:

"וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו, ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהישבע בשמה, והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן, אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם".

ההרגל לעבוד את הכוכבים ואת דמותם, הביא לכך שהאנושות שכחה לגמרי שיש בורא לעולם, והשקיעה את עצמה בהבלים ודמיונות.

מִן הַרְבַּע זָצ"ל¹⁴ הסביר, שמאחורי הרעיון של העבודה זרה, היתה אותה 'מצוקה' של קין. אלא שבשונה מקין, 'הפיתרון' שהם הציעו, היה לקדש את השפלות: להפוך את הפראות והפריצות למצוות עבודת האלילים, ובכך לתת להם את ה'כשרות' המתבקשת.

שהנחה את מהלכיו של קין. בראשו של קין נמצאת מחשבת - רשעה, שעניינה הוא שהיא:

"מתאמצת היא להשאיר את כל זוהמת העולם, את כל הגסות הגופנית, ואת כל הנטיות הרשעיות האחוזות בגוף הגס, בפנימיות יסודיו החומריים, ולעלות עמו אל האושר של הקודש".

ביאור הדברים: בדומה לחטא של הוריו, ניצב גם קין אל מול הסתירה שבין ההבנה הזועקת מתוכו, שהאמת היא שעליו לבנות ולחזק את הקשר בינו לבין הבורא, לבין ההיגרות אחר תאוות העניים והרצון לתת פורקן לסיפוקים רגעיים, לבין אותה נטייה 'אחרי תאוותיו הדמיוניות ותענוגות חושיו הגופניים'. לסתירה זו מצא קין תשובה: הוא ישאר אותו קין נהנתן, ואת 'בעיית' הקשר עם הבורא הוא 'יפתור' באמצעות קרבן. כאשר זהו הלך-הרוח, מובן שקין לא יעלה על הדעת 'לשרוף על המזבח' את הפירות הטובים ביותר. להיפך, את ה'תאוה לעיניים' הוא ישמור לעצמו. בכדי 'לצאת ידי חובת קרבן', הוא יכול להסתפק בפירות פשוטים יותר.

קרבן זה, אין עניינו 'התקרבות לה'. האמת היא, ש'קרבן' זה, כל עניינו הוא התרחקות מה', עם 'תעודת כשרות'. רעיון דומה, שמעתי פעם מהרב אלישע וישליצקי זצ"ל: יכולים אנשים לשבת סביב סביב השולחן לסעודה, ולדבר לשון הרע וכל דברי נבלה. ואחר כך מישהו ידפוק על השולחן, ויגיד 'צריך להגיד דבר תורה!'. שהרי אם ישבו לאכול, ולא אמרו דבר תורה, זה כאילו אכלו מזבחי מתים¹⁰. נו, אז מה יצא מזה? - זבחי מתים עם כיפה...

לאחר חטאו של קין, ממשיכה התורה ומספרת על דור אנוש:

"ולשת גם הוא יולד בן, ויקרא את שמו אנוש, אז הוחל לקרוא בשם ה' ¹¹".

ופירש רש"י:

'אז הוחל - לשון חולין. לקרוא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן אלילים ולקרותן אלוהות".

מתחיל להופיע החטא של עבודה זרה. וכך מתאר זאת

12 הלכות עבודה זרה א, א.
13 הלכה ב.
14 באורות שם.

10 משנה אבות ג, ג.
11 בראשית ה, כ"ו.